

**ЕЛЕКТРОНЕН БЮЛЕТИН
РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – СОФИЯ**

**E-BULLETIN
REGIONAL HISTORY MUSEUM – SOFIA**

Бр. 06/2024
Vol. 06/2024

**Издателство на Регионален исторически музей – София
Publishing of Regional History Museum – Sofia**

София 2024

**„Е-бюлетин“ е периодично научно електронно издание на
Регионален исторически музей – София**

**“E-Bulletin” is a periodical scientific electronic edition of
Regional History Museum – Sofia**

Съставител

д-р Александър Станев (РИМ–София)

Editor

Alexander Stanev, PhD (RHM–Sofia)

Редакционна колегия

доц. д-р Венета Ханджийска-Янкулова
(РИМ–София)

доц. д-р Илиана Борисова-Кацарова
(СУ „Св. Климент Охридски“)

д-р Марио Филипov (РИМ–София)

Елена Николова (РИМ–София)

Цветозар Йотов (РИМ–София)

Editorial Board

Veneta Handzhiyska-Yankulova,
Assoc. Prof., PhD (RHM–Sofia)

Iliana Borisova-Katsarova,
Assoc. Prof., PhD (SU “St. Kliment Ohridski”)

Mario Filipov, PhD (RHM–Sofia)

Elena Nikolova (RHM–Sofia)

Tzvetozar Yotov (RHM–Sofia)

Техническо оформление

Светлана Чолакова

Layout

Svetlana Cholakova

**Издавателство на Регионален исторически музей – София
Publishing of Regional History Museum – Sofia**

ISSN 2603-4247

**Изисквания към авторите за подготовка на публикация / Requirements for authors
when preparing a publication: <https://e-bulletin.sofiahistorymuseum.bg/bg/requirements>**

Регионален исторически музей – София
Regional History Museum – Sofia

ЕЛЕКТРОНЕН БЮЛЕТИН E-BULLETIN

<http://www.sofiahistorymuseum.bg/bg/>

<http://e-bulletin.sofiahistorymuseum.bg/bg/>

Бр. 06/2024

ISSN 2603-4247

Vol. 06/2024

СЪДЪРЖАНИЕ CONTENT

АРХЕОЛОГИЯ /ARCHAEOLOGY

**АРХЕОЛОГИЧЕСКИ МАТЕРИАЛ ОТ НЕОЛИТА И ЕНЕОЛИТА ОТ ТЕРЕННИ
ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА СТОЛИЧНА ОБЩИНА ПРЕЗ 2022 И 2023 Г.**
Цветина Гетовска

**NEOLITHIC AND ENEOLITHIC ARCHAEOLOGICAL MATERIAL FROM
FIELD SURVEY IN SOFIA MUNICIPALITY DURING 2022 AND 2023**
Tsvetina Getovska

.....9–16

АНТИЧНИ ЛАМПИ ОТ ФОНДА НА НАЦИОНАЛНИЯ ПОЛИТЕХНИЧЕСКИ МУЗЕЙ
Ангелос Гугудис

**ANCIENT LAMPS IN THE COLLECTION OF THE NATIONAL POLYTECHNICAL
MUSEUM**
Angelos Gougudis

.....17–38

**КЪСНОАНТИЧНИЯТ КОМПЛЕКС В КВ. ОБЕЛЯ (СОФИЯ) – НОВ ПОГЛЕД ВЪРХУ
ПРОУЧВАНИЯТА ОТ 60-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ ВЕК**
Анани Антонов

**THE LATE ANTIQUE COMPLEX IN OBELIA (SOFIA) – A NEW LOOK AT
THE RESEARCHES FROM THE 1960S**
Anani Antonov

.....39–62

**АРХЕОМЕТАЛУРГИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАХОДКИ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА ОТ
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТ КРАЙ СЕЛО ЧУКОВЕЗЕР**

Силвия Иванова, Деян Лесигярски

**ARCHAEOMETALLURGICAL RESEARCH OF BRONZE AGE FINDS FROM
THE ARCHAEOLOGICAL SITE NEAR CHUKOVEZER**

Silviya Ivanova, Deyan Lesigyarski

.....63–76

**РЕДОВНИ ТЕРЕННИ ИЗДИРВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА СТОЛИЧНА ОБЩИНА
(2022 и 2023 г.)**

Александър Станев, Методи Златков

FIELD SURVEYS IN SOFIA MUNICIPALITY IN 2022 AND 2023

Alexander Stanev, Metodi Zlatkov

.....77–169

ИСТОРИЯ / HISTORY

**ТУРИСТИЧЕСКИ ОРГАНИЗАЦИИ В СОФИЯ ЧАСТ 1: ОТ НАЧАЛОТО
НА ОРГАНИЗИРАНИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ ДО 50-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ В.**

Марио Филипов

**TOURIST ORGANIZATIONS IN SOFIA PART 1: FROM THE BEGINNING OF
ORGANIZED TOURISM IN BULGARIA TO THE 1950S**

Mario Filipov

.....173–194

„ВЪДВОРЯВАНЕ И ИЗГНАНИЕ“ – БОНЧО МАТЕЕВ БОНЧЕВ И НЕГОВИЯТ ТРУД

Силвио Томов

“INTERMITTENT CONFINEMENT OR EXILE” – BONCHO M. BONCHEV AND HIS BOOK

Silvio Tomov

.....195–207

**СОФИЯ И СОФИЙСКИЯТ НАЧИН НА ЖИВОТ В ТВОРЧЕСТВОТО НА ПИСАТЕЛЯ
КРАСИМИР ДАМЯНОВ**

Илия Мечков

**SOFIA AND THE SOFIA WAY OF LIFE IN THE WORK OF THE WRITER
KRASSIMIR DAMYANOV**

Iliya Metchkov

.....209–232

МУЗЕОЛОГИЯ / MUSEOLOGY

**КРАТКА ИСТОРИЯ НА ДЕВИЧЕСКОТО ПРАКТИЧЕСКО ПРОФЕСИОНАЛНО
УЧИЛИЩЕ „КНЯГИНЯ ЕВДОКИЯ“ – ПАВЛОВО – СОФИЯ**

Мариана Маринова

**A BRIEF HISTORY OF THE GIRLS' PRACTICAL VOCATIONAL SCHOOL
“PRINCESS EVDOKIA” – PAVLOVO – SOFIA**

Mariana Marinova

.....235–247

90 ГОДИНИ ПРИРОДЕН ПАРК „ВИТОША“

Юлия Михайлова

VITOSHA NATURE PARK – 90 YEARS

Julia Mihailova

.....249–265

БИБЛИОТЕКА НА РИМ – СОФИЯ

Бранимира Танева

LIBRARY OF THE REGIONAL HISTORY MUSEUM – SOFIA

Branimira Teneva

.....267–268

**АРХИТЕКТУРА И ГРАДОУСТРОЙСТВО / ARCHITECTURE AND
URBAN DEVELOPMENT**

ПОСЛЕДНАТА КЪЩА НА АРХИТЕКТ КОЙЧЕВ

Валентина Върбанова, Александър Лозев

THE LAST HOUSE OF ARCHITECT KOYCHEV

Valentina Varbanova, Aleksandar Lozev

.....271–284

ИСТОРИЯ
HISTORY

„ВЪДВОРЯВАНЕ И ИЗГНАНИЕ“ – БОНЧО МАТЕЕВ БОНЧЕВ И НЕГОВИЯТ ТРУД

Силвио Томов

Отношенията човек-държава, винаги са били предмет не само на научни изследвания, художествени интерпретации, но и на обществен интерес. Това се наблюдава с особена сила в нашия век, когато все по-актуална става темата за човешките права. Задържането на хора, тяхното интерниране и въдворяване имат исторически, правен и морален аспект. Тези практики имат дълга история, но и темата е актуална и важна в наши дни, когато част от тях продължават да се прилагат и днес.¹

Настоящата статия има за цел не само да разгледа и анализира книгата на Бончо Матеев Бончев, но и да осветли някои позабравени и неизследвани процедури от правната юрисдикция в царство България. Този негов труд спомага тълкуването на тогавашното законодателство и отразява гледната точка на властимащите от това време.

С оглед целта на изследването е необходимо да изясним нещата терминологически. „Въдворяване“ и „интерниране“ се ползват свободно и произволно, както в разглежданата епоха, впоследствие, така и от изследователите по-късно. Тяхното прецизиране е важно с цел адекватното и точното изследване на тези практики. Това би допринесло за по-пълното опознаване, ако не на цялата правно-наказателната система в царство България, то поне на конкретен аспект от нея.

Интернирането е лишаване от свобода на хора, обикновено в големи групи, без обвинения или намерение за повдигане на обвинения. Използва се специално за задържането на „вражески граждани по време на война или на заподозрени в тероризъм“ (Kenney 2017:47). По този начин, макар че може просто да означава лишаване от свобода, то има тенденция да се отнася за превантивно задържане, а не за задържане, след като лицето е било осъдено за конкретно престъпление.

---

¹ Сред най-известните примери за такива места са Гуантанамо бей, ползван от американците за задържане на обвинени в тероризъм, затворът в град Абу Гариб в Ирак, ползван със същите цели. „Поправителни“ и превъзпитателни лагери съществуват и днес в Китай и Северна Корея.

То се ползва предимно когато става въпрос за големи групи от хора. Те могат да бъдат държани в създадени специално за това места – лагери или във вече съществуващи затвори.

Въдворяването представлява принудителна промяна на местожителството. Става въпрос за отделни лица и/или техните семейства. Въдвореното лице се поставя под полицейски надзор. То се разписва задължително веднъж или няколко пъти през деня в местното полицейско учреждение (или подобна институция) и няма право да напуска без разрешение наложеното му местожителство. Това има двойко значение – веднъж, за да се постави под контрол въпросното лице, а и за да се избегне общуването му с други лица, които изповядват сходна идеология или извършват действия, които се смятат от властимащите за опасни спрямо държавата.

Терминът произлиза от Десетгодишната война между Испания и Куба. Тя е част от борбата на Куба за независимост. Тогава испанците държали кубинските партизани в лагери, за да победят по-лесно във войната. Такива места съществуват и по-късно – по време на Втората англо-бурска война и Филипинско-американската война, като подобни практики са практикувани от англичани и американци спрямо техните противници (Moorfield, Codman 1902: 89–95).

Примерите са многобройни, но сред най-известните са тези в националсоциалистическа Германия (Caplan, Wachsmann 2009: 35) и съветска Русия (Dan 2016: 6).

У нас интернирания има още в първите години след Освобождението. На Балканите първото такова място е остров Трикери, където по време на Междусъюзническата война загиват редица българи, поставени там при нечовешки условия от гърците. Тези събития са описани от Владимир Сис – чех и голям приятел на България (Шалдев 1931: 5).

За годините на Първата световна война и участието на България в нея (като съюзник на Централните сили) тези практики продължават (ДВИА, ф. 40, оп. 1, а. е. 76, л. 4.). През 20-те и 30-те години на миналия век говорим по-скоро за въдворяване на отделни лица в провинцията, за да се възпре тяхната противодържавна дейност. Става въпрос предимно за хора с комунистически идеи, но не само. През 40-те години на ХХ в., когато България е съюзник на Нацистка Германия в хода на Втората световна война, са създадени специални места за задържане на хора.

Темата за въдворяването и интернирането в България предимно се свързва с лагерите от епохата на социализма „Белене“ на о. Персин, край град Ловеч и др. (Лулева, Троева, Петров 2012: 55). Причините за това са много и от най-различен характер. Те съществуват по-дълго от тези преди 1944 г. и през тях преминават повече хора. Общественото мнение се фокусира върху тях, заради извършените там зверства и броя на загиналите, травмираните и осакатените. Що се отнася до принудителния труд и въдворяването у нас, особено до 09. 09. 1944 г., публикациите се свеждат до спомени и няколко научни статии. Подробно и задълбочено изследване по темата за този период досега не е правено.

Преди да разгледаме и анализираме спомената вече книга, трябва да обърнем внимание кой е нейният автор. Бончо Матеев Бончев е роден в гр. Балчик на 06. 12. 1906 г. (Мантарлиев 2015: 120). Син е на Матей Бончев-Бръшлян (1881 –?) – известен преди 1944 г. журналист, съратник на издателя на вестник „Зора“, Данаил Крапчев, а по-късно самият той негов главен редактор (1940–1944).

След преврата от 09. 09. 1944 г., Матей Бончев е осъден от Шести състав на Народния съд на десет години строг тъмничен затвор, заради статии с антисъветска тематика (ЦДА ф. 1149, оп. 1, а. е. 349). Този състав съди журналисти, публицисти, писатели, карикатуристи, коментатори по радиото, редактори и директори на вестници и други средства за масова информация, директори и сътрудници на пропагандни институции, ръководители и активисти на националистически организации, които са според обвинението са извършвали пропаганда в полза на фашистка Италия и хитлеристка Германия (ЦДА, ф. 1449, оп. 1, а. е. 349). Матей Бончев умира като интерниран в провинцията от новата социалистическа власт (Кралевска 2021).

Бончо М. Бончев става член на Младежката организация „Млада България“ към Демократическата партия. Амбициите на Б. Бончев го отвеждат отвъд журналистиката и политиката – в правото.²

Завършва реалния отдел на Втора мъжка гимназия в София (1925 г.), Свободния университет по финанси и администрация (1929 г.) и държавни и правни науки в Юридическия факултет на Софийския университет (1930 г.). Владее немски и френски език. Работил е като писар в Софийското инженерство (1925 – 1926 г.), съдебен кандидат в Софийския окръжен съд (1930 – 1933 г.) и адвокат (Мантарлиев 2015: 120–121). Специализира в гр. Йена (Германия – 1936 г.). Доброволен асистент в ЮФ на СУ (1936 г.). След това е редовен доцент в СУ „Св. Климент Охридски“ по административно право (1940 г.), където чете курсове по административно право обща и специална част (1940 – 1944 г.) (Бончев 2022: 8).

Автор е на монографиите: „Закон и правилник. Общият административен акт в системата на българското, немското и френското публично право“ (1939) и „Административно право. Особена част. Полицейско право“ (1942). Публикува и трудовете: Неправомерно административно изпълнение (същност и обжалване) (1935 – 1936); Полицейските наказателни заповеди: Същност, издаване и обжалване (1938 г.); „Сборник на законите по уреждане собствеността върху местата, дадени или заети от бездомници“ (1939 г.); Четвъртата власт (учението за висшите правителствени актове) Встъпителна лекция (1942 г.); Отмяната на правилниците или наредбите от Върховния административен съд; Издръжките поради военни причини (1943 г.). Част от тях са в съавторство с някои от най-видните ни юристи за това време – Петко Стайнов, Александър Славейков и др. (Бончев, Славейков:1943: 5); (Бончев, Б., Стайнов, П. 1943: 8).

Бончев публикува редица статии и студии по важни административно правни въпроси като мълчаливия отказ и срока за неговото обжалване, неправомерното административно изпълнение, административния акт-предписание, държавната полиция, мерите като недвижими имоти и възможността за делбата им, полицейските наказателни заповеди, йерархическия и административния надзор над общините, мълчаливата отмяна и отмяната от ВАС на общи (нормативни) административни актове, населеното място като институт на общинското право, общината като страна в процеса, общинските вземания и способите за погасяването им, висшите правителствени актове и др. (Петров 2010: 20).

---

² Предговор към “Бончев, Б. Административно право на царство България“, 2022 г..., д-р Васил Петров

В годините след 1936 и до 1944 последователно заема длъжностите юрисконсулт, главен юрисконсулт и главен директор на вътрешното министерство (с права и на главен секретар). От 1941 до 1944 г. е областен директор на разположение. В този период пише множество доклади, окръжни и разяснения. Разполагаме с повече данни за дейността му в Беломорието, въпреки че в прекия ресор на Бончев са поставени както ксантийския, така и битолския и скопския областни директори. Последният съставен от него документ е „Записки по беломорските въпроси“ от 16 септември 1944 г. (Мантарлиев 2015: 125).

Последното сведение за Бончо Матеев Бончев е от 24. 09. 1944 г., когато е обявен за безследно изчезнал. По-рано е арестуван, като по-нататъшната му съдба е неизвестна. Споменат е в донесение от 3 октомври 1944 г. до директора на дирекция на народната милиция полк. Раденко Видински и комитета на ОФ при дирекция на народната милиция в София. Лицето с инициали: Н. Костов, обвинява Бончев в злоупотреби с финансови средства, изразходвани в Беломорието за настаняване на преселени български семейства, в „ograбване“ (заедно с министъра Петър Габровски) на „милионите и златото“ на еврейски семейства, издаване на заповеди за интернирания и други произволни, непотвърдени и злонамерени твърдения (Мантарлиев 2015: 126).

Върху документа Видински е поставил следната резолюция: „Да се вземат мерки за посочените лица и се направи обиск, ако това се налага за доказателство“. Това показва, че дори самият директор на Народната милиция не знае къде се намират засегнатите лица по това време (Мантарлиев 2015: 126).

След 09. 09. 1944 г. името на Бончев не се споменава, нито се цитират трудовете му. Това се променя чак след настъпилите след 10.11.1989 г. демократични промени. За него пишат д-р Васил Петров³ и д-р Йордан Мантарлиев.⁴ Издадени и преиздадени са изследвания на Бончев в юридическата област. Статията на Петров дава кратка биографична справка за Бончев и след това разглежда конкретен юридически казус (Отмяната на правилниците или наредбите от Върховния административен съд“), който няма връзка с настоящето изследване (Петров 2010: 21–22.). Д-р Мантарлиев разглежда дейността на Бончо М. Бончев във връзка с новоосвободените български земи през 1941 – 1944 г., което няма връзка с разглеждания проблем. Статията дава и ценни сведения, които допълват биографията на Бончев (Мантарлиев 2015: 120–121).

Предмет на изследване в настоящата статия е книгата „Въдворяване и изгнание“ (1941 г.) (година на издаване?). Тя, както е видно от заглавието, разглежда конкретен правен проблем и е част от поредица „Библиотека списание „Полицай“. Нейният автор по това време е главен директор на МВРНз и областен директор на разположение, както и преподавател в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, така че тя може да се счете за официална позиция на държавната власт тогава. Още повече в аргументация на това становище натезава факта, че е отпечатана в Придворната печатница в София.

---

³ Младши съдия в Софийски градски съд и докторант по административно право и процес в ЮФ на СУ „Св. Климент Охридски.

⁴ Историк и архивист в ДА „Архиви“. Автор на книгите: Местните органи на държавната власт в България 1944 – 1949 г. София 2010 г.; Общини и просвета в България (1944 – 1959 г.), София 2011 г.

Трябва да се има предвид и в каква общественно-политическа обстановка се развиват описаните в книгата мерки и практики. След преврата от 19 май 1934 г. партиите са забранени, разпуснато е Народното събрание. На много места може да се срещне, че деветнадесетомайците суспендират Търновската конституция, но всъщност те управляват чрез наредби-законали, заобикаляйки я. След провала на военните и процеса срещу Дамян Велчев и др. от 1935 – 1936 г., т.е. окончателното унищожаване на Военния съюз, следва управление на безпартийни кабинети. Премиерите се назначават лично от монарха.

Международната обстановка също не е никак благоприятна за България. Подписаният Балкански пакт между Турция, Гърция, Румъния и Югославия, целящ да запази статуквото наречено Версайска система, поставя България в изолация (Спасов 1993: 32–33). Недоверието на Великите сили, особено на Франция, която подкрепя Югославия се засилва след като на 9 октомври 1934 г., Владо Черноземски (деец на ВМРО) убива в Марсилия крал Александър I Караджорджевич (Марков 2003: 4).

Агресивните действия на държави като СССР, нацистка Германия и Италия (на Мусолини) вещаят нова война. България поддържа неутралитет, но в крайна сметка става съюзник на нацистка Германия. Това води до нови изменения, както вътре в обществото, така и във външнополитически план. Приема се антиеврейско законодателство, разширява се и допълва приетия през 1924 г. Закон за защита на държавата и др.

Една от предприетите мерки е създаването на специални места „Селища на държавна сигурност“, където интернират противници на правителството – земеделци, комунисти и др. Сред тях са „Кръстополе/Еникъой“ (Тасев 1972: 206) в днешна Гърция, „Св. Кирик“ в едноименния манастир „Св. Кирик и Юлита“ близо до град Асеновград (Филипов 2011: 5), „Гонда вода“ (Кръстев 1986: 22) и „Св. Никола“ (Мутафчиева 1964: 9) – също там, остров „Св. Анастасия“ (Таргов 1965: 214) и др. Тези места съществуват до 09. 09. 1944 г., когато е извършена радикална промяна и създаване на ново общество от социалистически тип. Такива практики у нас има и след тази дата, но те вече са по примера на СССР и излизат извън хронологическите граници на изследвания период.

Книгата е публикувана във военно време, когато цензурата е особено строга. Тя, макар и с малък обем (21 стр.) е строго научно издържана, със съответната правна терминология и обосновка. Разделена е на осем части, като всяка обхваща конкретен аспект на разглежданата правораздавателна и законова материя.

В началото Бончев прави уточнение, какво е въдворяване и интерниране, както и откъде се появяват тези термини в родната правна материя. Цитирани са Законът за администрацията и полицията от 1925 г., където за пръв път тези термини са въведени. Прави се сравнение със същите текстове към 1941 г., когато действа приетия през 1937 г. Наредба-закон за държавната полиция. Цитиран е също и приетия през 1934 г. Наредба-закон за разтуряне на партийно-политическите организации, където също се говори за интерниране (Бончев 1941: 2–3). Бончев използва термина концентрационни лагери, който не съответства на епохата, тъй като създадените тогава места са наречени от властта „селища на държавна сигурност“. Правят впечатление обемните бележки под линия, с цитиране на съответното законодателство и нужните разяснения.

Той разяснява какви са видовете интерниране, с оглед на полицейската опасност (има се предвид обществена опасност) – общо и особно (особено – бел. С. Т.) Общото от своя страна се разделя на въдворяване на морално опасни лица и политически опасни лица (Бончев 1941: 5).

Особното въдворяване представлява въдворяване в лагер. Всички тези мерки се отнасят само до български поданици. Чуждите поданици подлежат на изгонване извън пределите на царството, съгласно Наредба-закон за паспортите, пограничните билети и полицейския контрол върху чужденците (Бончев 1941: 6).

Бончев анализира и правната природа на въдворяването. То е превантивна, а не юрисдикционна наказателна полицейска мярка. Има превантивна, а не наказателна функция. Бончев използва думата „полиция“ – под този термин той визира правораздаването и в частност наказателното право. Въдворяването също така включва действия, насочени към предотвратяването на различни опасности срещу обществения ред и сигурност (Бончев 1941: 6).

Бончев уточнява, че все пак поведението, което е довело до интернирането може и да осъществява състава на някое престъпно деяние. Тук той включва, освен политически действия насочени срещу държавата (позовавайки се на Закона за защита на държавата) и действия като сутеньорството, сводничеството и др. Тях днес бихме определили по-скоро като криминални, но в никакъв случай като антидържавни деяния. Любопитен факт е, че тук присъства и хомосексуализма (наричан педерастия) (Бончев 1941: 6). Същото е и положението в приетия през 1937 г. Наредба-закон за държавната полиция на който Бончев се позовава и цитира. Неприемливо от днешна гледна точка, това е съвсем нормално за епохата в която е писано, с оглед и на международната обстановка.

В следващата глава авторът прави разбор, кои са морално опасните лица. Както споменахме по-рано това са сводници, проститутки, педерастии и сутеньори. Втората група са просяци, безделници и лица с постоянно скандално отношение в обществото. В третата група влизат лица, които носят опасност за гражданската сигурност: престъпници-рецидивисти и измамници по занаят. Тук Бончев прави любопитното уточнение, че в закона е записано, че на обикновения жаргон, те се наричат „ментарджии“ и „далавераджии“ (Бончев 1941: 7). Той заключава, че предвид изброителното определение на тези лица, а не бланкетното⁵ такова от страна законодателя, свободното усмотрение от морални съображения е сравнително ограничено. Не така стоят нещата при въдворяването на политически лица. Според Бончев текстовете касаещи в това са много по-тесни⁶, отколкото в първия закон от 1925 г., където ситуацията е обратна на гореописаната (Бончев 1941: 10).

По-нататък в книгата научаваме, че компетентността принадлежи на директора на дирекция на полицията, ако лицето е родено в София. Ако то е родено другаде, то тогава тя принадлежи на съответните директори на области. Въдворяването става с полицейско разпореждане. Това може да стане чрез заповед

---

⁵ Така се наричат такива правни норми, които препращат към разпоредбите на правна норма от друг нормативен акт.

⁶ Бончев има предвид конкретни не с голям обхват.

(съдържаща диспозитив⁷ и мотиви) или чрез резолюция върху доклад на подчинения. Същественото е този акт да бъде мотивиран. Той подлежи на обжалване и може да бъде отменен пред Върховния административен съд. (Бончев 1941: 9). От изложеното дотук виждаме, че става въпрос за строго установен ред и в никакъв случай не може да става дума за полицейски или друг произвол.

В следващата глава е обърнато внимание на въдворяването на политически лица. Прави се разграничение между понятията „държавна сигурност“, „държавен ред“, „народно спокойствие“, „обществена сигурност“ и „държавен ред“. Това е така, понеже могат да бъдат интернирани не само лица, които извършват опасна за държавния ред дейност, а и разпространители на слухове (Бончев 1941: 13).

Дали един слух е вреден за държавата е въпрос на политическа преценка и не подлежи на съдебен контрол. Тук вече действително бихме могли да говорим за липса на контрол и възможност за своеволия. Все пак невероятно звучи ползването на тази мярка спрямо лица, които не са извършили никакви престъпни деяния и като плод просто на нечия хрумка.

Обърнато е внимание и на случаите, когато Върховният административен съд може да постанови отмяна на въдворяването в ново местожителство. Това е когато деянието не представлява „опасност за народното спокойствие“ (израз от текста – бел. С. Т.). Като пример за такова е събирането на „колекция от срамни снимки“ (Бончев 1941: 13). Вероятно става дума за еротика и порнография. Уточнено е също, че не е достатъчно да бъде посочено, че лицето „х“ е опасен за държавния ред или защото разпространява неверни слухове, а е важно да бъде изяснено какви действия е извършило лицето. Трябва да се има предвид, че един слух може да бъде верен, но в същото време достатъчно тревожен. Отново нещата се свеждат до преценката на съответните органи. Положението относно компетентността по въдворяването на морално опасните лица е същото като описаното по-горе.

Срокът за престояване в полицейски наложеното местожителство не може да бъде повече от шест месеца. Това не изключва повторно въдворяване на ново местожителство. Бончев уточнява, че преди изтичането на старото въдворяване и преди новото е необходимо издаване на нова мотивирана заповед, в противен случай следва наказателна отговорност. Това е ако лицето е принудено да стои в новото въдворяване без да има продължение на срока за това. Според автора при това положение законното предвиждане на срока е безпредметно (Бончев 1941: 17).

Полицейският надзор над лицето се осъществява чрез подпис в съответното полицейско учреждение. Това се прави с цел проверка дали лицето стои в наложеното местожителство. Подобна практика днес представлява пробацията. Тя изключва промяната на местожителството, но съдържа мярката подпис в съответното учреждение, както има и ограничения в свободата на придвижване. (ДВ, бр. 25 от 27. 03. 2012 г.). В разглеждания случай няма ограничение в свободното живеене, с изключение на „особното интерниране в концентрационен лагер“ (Бончев 1941: 17).

---

⁷ Частта от съдебното решение, в която съдът се произнася по исканията, с които е бил сезиран – дали ги уважава или не. Другата част на съдебното решение са мотивите – в тях съдът посочва своите фактически констатации, правни изводи и аргументи, на база на които е достигнал до своето крайно решение.

Ако въдвореният не притежава лични средства за прехрана или не може да си намери работи в местожителството, то закона предвижда отпускане на храна или парична издръжка срещу отработване. Това показва, че той не е оставен на произвола на съдбата.

В предпоследната глава на книгата са разгледани характеристиките на особното въдворяване. То, според Бончев се явява нов институт в нашата правна материя (Бончев 1941: 18). Въведено е с приемането на Наредба-закон за разтуряне на партийно-политическите организации. При него компетентността е по-различна спрямо общото въдворяване, както и въдвореният е поставен под много по-строг надзор. Става въпрос за особено важни за държавната сигурност случаи. Изгнанието има срок пет години, като поводите по които може да се постанови са еднакви с тези при особното въдворяване в концентрационен лагер. Тук Бончев отправя и някои забележки относно закона и неговото тълкуване. Според него извън понятието остават чуждата пропаганда, борбата срещу спекулата във военно и предвоенно време и др. (Бончев 1941: 19). Това се налага поради ограничително тълкуване на текста на закона – „мястото на текста в наредбата-закон за разтуряне на партийно-политическите организации би дало основание да се счита, че този текст урежда особен случай на въдворяване само във връзка с партийно политическите организации.“ Според Бончев, въпреки така формулирания текст в закона, не трябва да се счита, че той е свързан само с политическите партии и организации. Това съвсем не е така, според Бончев, дори, този текст стои като чуждо тяло в закона (Бончев 1941: 20).

В края на книгата Бончев разглежда въпроса за изгнанието. То представлява изгонване на български поданик извън пределите на царството. Изгнание на чужд поданик няма. Изпъждането на чужденци е уредено от Наредба-закон за паспортите, пограничните билети и полицейския контрол върху чужденци. Изгнанието не е новост, а се среща в редица исторически периоди като практика. Когато е масово се нарича депортация. Редица исторически личности са били подлагани на изгнание още от Античността до Модерната епоха.⁸ Бончев изяснява теоретичните постановки и законовите разпоредби по отношение на въдворяването, но не цитира конкретни примери. Трябва да се има и предвид че книгата е публикувана през 1941 г., т.е. той няма как да говори за събития, които тогава още не са случили, но ние днес познаваме.

По-нататък Бончев прави уточнението, че във военно или предвоенно време морално опасните лица могат да станат и политически опасни. Това е така, тъй като в тези условия държавната власт, стопанството и дори отношенията човек – държава са поставени на изпитание (Бончев 1941: 20). Той акцентира върху негативите от войната. „Наводняването на страната в подобен случай с безделници, просяци, леки жени и т.н. води естествено до една обща поквара. Подобни масови явления не са вече само морално опасни явления. Те са и политически опасни, те разлагат държавното общежитие.“ (Бончев, 1941: 21). С тези аргументи Бончев обяснява защо в лагери могат да бъдат въдворени и морално опасни лица. Тези практики продължават и след 1944 г., та дори и в наши дни.

---

⁸ Сред тях са както политически дейци, така и хора на изкуството и литературата – Данте Алигиери, Наполеон Бонапарт, Клаус Ман и др.

Границата е тънка, защото често чисто престъпни деяния са мотивирани политически. Не е изключено обаче и чисто криминални елементи да бъдат въдворявани в провинцията и на специални места за това.

Бончев уточнява, че въдворяването в лагер става в „особено важни“ случаи за държавната сигурност. Тук вече преценката е на Министерския съвет, т.е. е политическа и Върховният административен съд няма думата (Бончев 1941: 23). Според автора двете институции не могат да си разменят ролите. Това действително е така, но вече тук можем да говорим за известна възможност за злоупотреби. Направена е и разлика между режима при особеното въдворяване. Бончев разяснява че, въпреки че не е ползван терминът концентрационен лагер, става въпрос точно за такъв. Използвани са формулировките „непосредствен полицейски контрол“, „военна или полицейска охрана“ (Бончев 1941: 24).

Както и по-рано уточнихме ползването на понятието концентрационен лагер е неправилно, тъй като тези хора не работят тежък физически труд, нито са вкарвани в тези места специално, за да бъдат убивани. Както споменахме и по-рано, по това време съществуват „Гонда вода“ и „Св. Никола“ край град Асеновград, „Еникьой/Кръстополе“ край днешното село Ставропули в Гърция. Хора са държани и на остров Св. Анастасия край гр. Бургас и в манастира „Св. Св. Кирик и Юлита“ край град Асеновград. Всички те са предмет на отделно изследване, доколкото настоящата статия се изчерпва само с анализ на книгата на Бончо Бончев и разглежданите в нея въпроси.

Срока на особното въдворяване е също шест месеца и става с решение на МВРНЗ министъра. В този случай не са необходими мотиви в самото министерско постановление. Необходимо е да се посочи конкретен случай в поведението на лицето, което се смята за обществено опасно (Бончев 1941: 15). Той уточнява, че постановлението на Министерския съвет е административен акт и може да бъде обжалвано пред съда.

Книгата на Бончо Матеев Бончев е любопитен щрих от правораздавателната система на царство България. Не са запазени негови спомени или документи от епохата, които да показват поръчение за написването на тази книга. Въпреки това можем да кажем, че се касае по-скоро за труд, свързан предимно с вещите и задълбочени занимания с правна материя на своя автор, отколкото за политика. Не става дума за някакво поръчение от страна на държавата, а трябва и да се има предвид, че Бончев има задълбочени интереси в областта на полицейското право (Мантарлиев 2015: 121).

Бончев разглежда и анализира закони, мерки и практики, а не пропагандира идеите и политиките на властта от това време. По това книгата драстично се отличава от множеството съчинения публикувани тогава, предимно с антисъветска насоченост. Също така и антиеврейска. Болшинството от тях копират немска антисъветската реторика, част от пропагандната война по това време. Такава е например книгата „Човека в комунистическия рай“ от Петър Боев (Боев 1942: 2) и редица статии, публикувани във вестниците „България“, „Зора“ „Вечер“, „Дневник“, „Слово“, „Дума“ и др.

Става въпрос за труд, писан от един от най-изявените ни юристи, не само през епохата до 1944 г., а и изобщо. Без нея и съществуващите документи за тези практики, разказът би бил доминиран от спомени на комунистически дейци, повечето от които потърпевши от тези мерки. Това би ни показало само едната

гледна точка. Те често отговарят на нуждите на времето (1944 – 1989 г.), в което са писани. Книгата хвърля светлина върху законовите разпоредби, регламентацията и практиките по въдворяване и интерниране у нас преди 1944 г. – в една все още малко изследвана проблематика.

Б И Б Л И О Г Р А Ф И Я

Ангелов, Бончев, Стайнов 1943: Ангелов, А., Бончев Б., Стайнов, П. *Репетиориум по административно право: По изпитната материя на П. Стайнов, Бончо Бончев и Ангел Ангелов.* София, 1943.

Боев 1942: П. Боев. *Човекът в комунистическия рай.* София, 1942.

Божинов 2017: В. Божинов. *Управлението на деветнадесетомайците 19 май 1934 – 22 януари 1935 г.* София, 2017.

Бончев 1941: Б. Бончев. *Въдворяване и изгнание.* София, 1941.

Бончев, Славейков 1943: Б. Бончев, Ал. Славейков. *Издръжките поради военни причини – ИВП.* София, 1943.

Бончев 2022: Б. Бончев. *Административно право на Царство. България Избрани публикации (1935 – 1943).* София, 2022.

Кръстев 1986: А. Кръстев. *Концлагерите в България 1940 – 1944 г.* – В: „Векове“, 6, с. 22–31.

Лулева, Троева, Петров, 2012: А. Лулева, Е. Троева, Петров. *Принудителният труд в България 1941 – 1962. Спомена на свидетели.* Пловдив, 2012.

Мантарлиев 2015: Й. Мантарлиев. *Няколко страници от живота на един родолюбив българин. Д.-р Бончо Матеев Бончев и новоосвободените български земи.* – В: „Македонски преглед“, 2, 2015, с.118–132.

Марков 2003: Марков, Г. *Покушения, насилие и политика в България 1878 – 1947.* Военно издателство. София, 2003.

Мутафчиева 1961: Мутафчиева, В. *Женският концентрационен лагер Свети Никола – Асеновградско.* София, 1961.

Петров 2010: Петров, В. *Страници от миналото. Бончо Матеев Бончев.* – В: Адвокатски преглед“ 12, 2010, с.19–22.

Спасов 1993: Спасов, Л. *България, Великите сили и Балканските държави 1933 – 1939 г.* София, 1993.

Таргов 1965: Таргов, В. *Бягството на 43 политически затворници от остров „Св. Анастасия“.* – В: Героично минало (Спомена на партийни дейци). София, 1965, с. 212–227

Тасев 1971: Тасев, С. *Безсмъртните: биография на загинали в борбата против капитализма и фашизма от Благоевградски окр. 1922-1944 г.* София, 1971.

Филипов 2011: Н. Филипов. „Свети Кирик“, Горни Воден, Долни Воден. Пловдив, 2011.

Шалдев 1931: Х. Шалдев. *Списъкът на лицата интернирани от гръцкитъ власти в надвечерието на Междусъюзническата война – 1913 г. м. юнийвюостровъ „Трикири“ – отъгр. Гумендже, Енидже-Вардарско, Македония освободени на 14. XI. 1913 г.* София, 1931.

Caplan, Wachsmann 2016: J. Caplan, N.Wachsmann. *Concentration Camps in Nazi Germany: The New Histories.* London, 2009.

Kenney 2017: P. Kenney. *Dance in Chains: Political Imprisonment in the Modern World.* Oxford University Press. 2017.

Moorfield, Codman 1902: S. Moorfield, J. Codman. *Secretary Root's record. „Marked severities“ in Philippine warfare. An analysis of the law and facts bearing on the action and utterances of President Roosevelt and Secretary Root.* Boston: George H. Ellis Company, 1902

Архивни източници

ЦДА, ф. 1449. – В: Централен държавен архив – фонд 1449 Народен съд (1944 – 1945), оп.1, а.е.195

ЦДА, ф. 1149. – В: Централен държавен архив – фонд 1449 Народен съд (1944 – 1945), оп.1, а.е.176

ЦДА, ф. 1449. – В: Централен държавен архив – фонд 1449 Народен съд (1944 – 1945), оп.1,а.е.349

ДВИА ф. 40. – В: *Държавен военноисторически архив – фонд 40 Щаб на Действащата армия*, оп. 1, а.е. 76

ЗАКОН за признаване, изпълнение и изпращане на съдебни решения и решения за пробация с оглед упражняване на надзор върху пробационните мерки и алтернативните санкции, Обн., ДВ, бр. 25 от 27. 03. 2012 г., в сила от 28. 04. 2012 г.

Интернет източници:

Кралевска 2021: Н. Кралевска. „Мъченици на комунизма“, Factor.bg, 31. 02. 2021 г.

<https://faktor.bg/bg/articles/politika-na-vseki-kilometar-machenitsi-na-komunizma>

(11 ноември 2024 г.)

<https://strumski.com/biblioteka/?id=1357>

(11 ноември 2024 г.)

S U M M A R Y

INTERMITTENT CONFINEMENT OR EXILE BONCHO M. BONCHEV AND HIS BOOK

Silvio Tomov

The article examines one important part of the judicial system in the Tsardom of Bulgaria during the 40's. This is done by analyzing a book by Boncho M. Bonchev – famous lawprofessor at that time in Bulgaria. Bonchev wrote many law studies – articles, books and textbooks. He also had high administrative role in the Bulgarian rule in Macedonia, Morava Valley and Western Thrace during WW2. Bonchev is the son of Matei Bonchev Stanchev – a famous Bulgarian journalist who was sentenced to 10 years' imprisonment by People's Court in Bulgaria for writing articles against the Soviet Union and defending Nazi Germany in famous newspapers at that time.

Boncho himself was arrested after the communist coup from 09.09.1944 and went missing. Only after the democratic changes in Bulgarian politics from 10.11.1989 his name began appearing in law and other studies, also his works were published and republished. His book is very important in understanding the laws and practices of intermittent confinement and interment in the Tsardom of Bulgaria as unresearched part of the new Bulgarian history.

Ключови думи: : въдворяване, интерниране, изгнание, Царство България, право
Key words: intermittent confinement, Internment, exile, Tsardom of Bulgaria, law

A B T O P

СИЛВИО ТОМОВ

Регионален исторически музей – София
tomov_1996@abv.bg

Silvio Tomov

Regional history museum Sofia
tomov_1996@abv.bg

